

Spomladanske ekskurzije Ljubljanskega geografskega društva v letu 2008

Reška aglomeracija

(15. marec 2008; strokovni vodja: mag. Daniel Bogešič, prof. geogr. in zgod., klasična gimnazija Pazinski kolegij, Pazin).

Reka Rječina je dolga 18 km njeno porečje pa meri 234 km². Svojo dolino je izoblikovala v flišnem Rječinskem odseku tako, da se rečni tok pri Orehovici ostro obrne proti jugozahodu in po preboju soteske skozi priobalno območje prispe do morja. Slikovit kraški izvir Rječine, ki ga domačini imenujejo Zvir ali Zvirjak, leži na nadmorski višini 323 m. Do potresa pri Klani leta 1870 je Rječina izviral pod Podjavorjem, ob potresu pa je izvir zasulo. Zdajšnji izvir ima status naravnega spomenika. Uporablja se za potrebe reškega vodovoda. Njegova minimalna izdatnost je 4,5 litrov, največja pa kar 120 kubičnih metrov vode v sekundi. Leta 1968 je z

zaježitvijo Rječine pri kraju Grohovo na območju naselja Valiči nastalo istoimensko, kilometer dolgo in do 28 metrov globoko zaježitveno jezero s prostornino pol milijona kubičnih metrov vode. Ta je po podzemnem cevovodu speljana do hidroelektrarne Rijeka s turbinami v podzemni strojnici, zgrajeni v soteski, skozi katero se Rječina prebije do morja.

Martinovo Selo je naselje na desnem bregu zgornjega toka reke Rječine. V vasi je v delu hiše blizu starega mlina, edinega še delujočega med nekdanjimi 27 mlini na Rječini, urejen muzej. Poleg razstavljenih starih gospodinj-skih predmetov, orodja in narodne noše, hranijo tu še posode za mleko, v katerih je poslednja "mlikarica" vsak dan nosila sveže mleko na Reko. Zgodovinski pomen "mlikaric" najbolje razkriva njim na čast postavljen spomenik v središču Reke.

Bakar je svoj razvojni zenit začel doživljati zaradi pomorskega prometa in trgovine po letu 1779, ko je postal svobodno cesarsko mesto. Po izgradnji železnice Karlovec–Reka leta 1873 je zaradi preusmerjanja prometa v reško пристanišče začel izgubljati pomen. Strma pobočja nad Bakarskim zalivom so znana po gojenju vinske trte. V 18. stoletju so začeli z urejanjem kulturnih teras s suhi mi zidovi, ki pa so jih zvečine opustili že v petdesetih letih 20. stoletja. Leta 1972 so terase zakonsko zavarovali. Na njih so gojili vinsko trto sorte belina, iz katere so pridobivali znano penino Bakarska vodica.

Kastav je staro naselje na griču z nadmorsko višino 377 m in je središče mikroregije med Reko in Učko s tradicionalnim imenom Kastavština, ki jo sestavljajo občine Opatija, Lovran, Matulji in Kastav. Med hrvaškimi narodnim preporodom je bila Kastavščina žarišče kulturne in politične organiziranosti istrskih Hrvatov. Leta 1866 je bila v Kastvu ustanovljena prva hrvaška čitalnica, pet let pozneje pa je bil tu prvi politični tabor istrskih Hrvatov. V mestu je tudi Muzejska zbirka Kastavščine, katerega del je tudi spominska zbirka Vladimirja Nazorja, ki je bil v letih 1908–1918 tu učitelj.

Tržaški Kras z dolino Glinščice

(19. april 2008; strokovni vodja: dipl. uni. geog. Andrej Bandelj).

Ime flišne doline Glinščice med matičnim in Podgorskim krasom naj bi izhajalo iz besede "klina"; dolina je namreč uklinjena med sosednji kraški pokrajini. Do leta 1959 je bila tod med končno postajo Bohinjske železnice v Trstu in Kozino speljana najstrmejša železniška proga v Evropi, ki ni spadala v kategorijo gorskih

Bakar s kulturnimi terasami, ki so domicil Bakarske vodice, in novo prometno infrastrukturo (foto: Primož Pipan).

prog. Bila najkrajša povezava med Trstom in Ljubljano, pomembna pa je bila tudi za vojaško Istrsko železnico do Pulja, kjer je bilo glavno avstrijsko mornariško oporišče. Po trasi nekdanje proge, ki se vila skozi štiri predore je danes urejena kolesarska steza ki je hkrati sprehajalna pot, na katero so navezane številne stranske poti. V vasi Botač nedaleč od sotočja Glinščice s potokom Grižnikom so se leta 1981 začeli prvi pohodi odprte meje iz Sežane v Dolino. Glinščica ali po italijansko Val Rosandra skriva številne znamenitosti med katerimi je tudi 35 metrov visok slap Supet.

Skozi Bazovico je do zgraditve železniške proge med Trstom in Dunajem potekala glavna trgovska pot med obalo in zaledjem. Po letu 1875 je naselje z vidika tranzita pomembno le še zaradi ceste med Trstom in Reko. Od 20. stoletja dalje je kraj zgodovinskega spomina za Slovence, v novejšem času pa tudi za Italijane.

Spominski kompleks ob Bazoviški fojbi zgrajen z državnimi sredstvi deluje monumentalnejše od spomenika Bazoviškim žrtvam (foto: Primož Pipan).

Na Bazoviški gmajni je bilo 6. 9. 1930 izvedeno sklepno dejanje prvega tržaškega procesa, ko je posebno italijansko sodišče za zaščito države zaradi protifašistične dejavnosti na smrt obsodilo pripadnike organizacije TIGR. Na mestu, kjer so bili v hrbet ustreljeni Ferdo Bidovec, Fran Marušič, Zvonimir Miloš in Alojz Valenčič danes

Dolini Glinščice in Grižnika s traso nekdanje železnice slapom Supet, cerkvico sv. Marije in Slavnikom v ozadju (foto: Primož Pipan).

stoji spomenik Bazoviškim žrtvam. To je za Slovence najbolj simbolna točka v zamejski Italiji. V spomin na zgodovinski dogodek je vsako najbližjo nedeljo 6. septembru organiziran krožni pohod po poti Bazoviških junakov od Bazovice, Jezera, Drage in Kokoša.

Na drugi strani vasi se je na mestu nekdanjega rudniškega jaška, po domače pri "šohtu", kjer so nekoč kopali črni premog, v zadnjih letih institucionaliziral dogodek z drugačnim političnim predznakom.

Posmrtni ostanki padlih nemških vojakov iz zaključnih bojev za Trst v maju 1945, odpadki, orožje in posmrtni ostanki žrtev fojb so bili prek skupne prostornine vsega naštetega materiala na dnu jaška preračunani na "objektivno število" žrtev in razglašeni za Bazoviško fojbo. Vsako leto tako tu 10. februarja poteka glavna manifestacija Italijanskega državnega praznika ob dnevu spomina na eksodus.

Spomenik Bazoviškim žrtvam (foto: Primož Pipan).

Po vojni so bila zemljišča v lasti Slovencev na območju Bazovice in Padrič podobno kot tista v Devinu in Nabrežini žrtev razlastitev po izjemno nizkih cenah. V Padričah so zgradili begunsko naselje, v Bazovici pa sinhrotron.

Repentabor zavzema območje petih naselij, od katerih so tri v Sloveniji (Vogljje, Dol pri Vogljah, Vrhovlje) dve pa v Italiji (Repen, Col). Pred Repentaborsko cerkvijo se vsaki dve leti zadnjo nedeljo v avgustu odvija etnološko-folklorna prireditev kraška ohcet. Po 21. 12. 2007, ko meje med državama ni več, je naselje zopet združeno v skupnem schengenskem prostoru.

Trst in slovenstvo

(24. maj 2008; strokovni vodja: prof. Samo Pahor; društvo Edinost).

3. 11. 1918 je jugoslovanska torpedovka od Benetk skozi avstrijska minska polja v Trst varno pripeljala italijansko torpedovko Audace, ki je nekdanjemu "Kettejevemu" Molo San Carlo dala novo zemljepisno ime Molo Audace. Po Italijanski 3. armadi, ki je avstrijski Trst osvobodila nekaj dni pozneje, je bila naslednja osvoboditeljica mesta 4. Dalmatinska brigada, ki je v osvoboditveni tekmi prehitela Novozelandsko enoto. Voznik prvega jugoslovanskega tanka, ki je 1. 5. 1945 pripeljal v Trst je bil Berlinčan Wilhelm Sommerfeld, Nемеc v Titovi vojski, katerega oče in brat sta bila v koncentracijskem taborišču zaprta kot antinacisti.

Spomenik Tržačanom, ki so padli v prvi svetovni vojni predstavlja plastika golih mož, saj so mesto branili možje v avstrijskih uniformah. Spomenik Tržačanom, ki so padli v drugi svetovni vojni, kot deželno,

kjer so le ti padli navaja Balkanio; Jugoslavija je bila namreč razkosana in kot država ni več obstajala.

Da v tržaškem občinskem svetu, kjer so imeli Italijani večino že za časa Avstro-Ogrske nekaj ni delovalo tako kot bi moralo in da odnos do Slovencev ni bil le rezultat kasnejše fašistične politike, lepo kaže zgodba z mašami v slovenskem jeziku. Tržaški občinski svet je desetletje pred koncem 19. st. zagrozil, da bo Občina prenehala finančno podpirati tržaško škofijo, če ta ne prenehala z maševanjem v slovenščini. Zadnja slovenska maša v cerkvi Sv. Justa je bila tako davnega 27. 12. 1890. Tržaški škof Lorenzo Bellomi po rodu iz Verone se je naučil slovenščine in v sedemdesetih letih 20. st. zopet uvedel cerkvene obrede v slovenskem jeziku. Zaradi sočasne eksplozije bombe pred katedralo, pa maš v slovenščini še vedno ni.

V Trstu je svojo pot po patronatom škofa Bonoma začel Primož Trubar, z mestom pa je povezan tudi Tomaž

Hren. Ta je kot veliki podpornik jezuitov le tem daroval vinogradniško posestvo Hrenovo, katerega zemljepisno ime je s časoma prešlo v Coroneo. Arhitekt Ivan Vurnik je leta 1913 naredil kapelo sv. Trojice v prostorih Tržaške škofije.

Leta 1904 zgrajeni Fabijanijev Slovenski narodni dom je bil ena prvih večnamenskih stavb v Evropi, saj je pod svojo streho združeval, telovadnico, gledališče, hotel, čitalnico, banko... Leta 1920 požgana in kasneje obnovljena stavba še do danes ni vrnjena njenim lastnikom – zamejskih Slovincem.

Za razliko od Šavrink so imele Škedenjske krušarice krajšo pot do svojih strank v mestu. Za ohranjanje njihove dediščine skrbi Škedenjski etnografski muzej za katerega skrbi slovensko društvo. Krušarice so bile po svojem kruhu tako znane, da so ga peklo celo sami Mariji Tereziji na Dunaju.

Samo Pahor, je s svojim samohodstvom sprožil tri ugodne razsodbe italijanskega ustavnega sodišča (št. 28/1982, št. 62/1992 in št. 15/1996), ki slovenski manjšini v Italiji zagotavljajo več pravic, kot pa sprejeti zaščitni zakon iz leta 2001 (št. 38, 23. 2. 2002). Te bi za pogajalsko izhodišče lahko vzela tudi Republika Slovenija in Slovenske manjšinske organizacije v Italiji. Neizvajanje zakona namreč dokazuje, da nestrpnost; predvsem v občini Trst, iz časov stare Avstrije, liberalne in fašistične Italije še ni pojenjala.

Vabljeni, da se nam na prihodnjih ekskurzijah pridružite tudi Vi. Fotografije z ekskurzij si lahko ogledate na: www.zrc-sazu.si/lgd, kjer je objavljen tudi program ekskurzij za jesen 2008.

Primož Pipan

Ker Občina Trst še vedno protizakonito odklanja izdajanje dvojezičnih osebnih izkaznic, si je Samo Pahor lastnoročno izdelal svojo (foto: Primož Pipan).